

68-GENERATION I ERINDRINGS- POLITISK DEBAT OG LIVSHISTORIER

Af Anette Warring

‘1968-generationen’ bruges flittigt, når ungdomsoprøret er til debat. Forskningslitteraturen forklarer ‘1968’ som at være sat i værk af den første globale ungdomsgeneration. Hvordan kan begrebet generation forstås, og hvilken rolle spiller ‘generation’ i tidligere aktivisters livshistoriske fortællinger?

“People try to put us down (Talkin’ ‘bout my generation)

Just because we get around (Talkin’ ‘bout my generation)

Things they do look awful cold (Talkin’ ‘bout my generation)

I hope I die before I get old (Talkin’ ‘bout my generation)

This is my generation

This is my generation, baby”

Sang det britiske band The Who i 1965. Bandet brugte generationsbetegnelsen som både en selvrefererende, selvidentificerende kategori og som en karakteriserende betegnelse, en label, brugt af den ældre generation “to put us down, just because we get around”.¹ Det er denne dobbelte og sammenvævede konstruktionsproces af ‘68-generationen’ foretaget af såvel tidligere aktivister som af kommentatorer og politiske debattører, jeg i denne artikel vil gøre nogle nedslag i.

Den danske statsminister Anders Fogh Rasmussen kaldte i 2001 til kulturkamp mod '68'erne'. I 2007 talte den franske præsidentkandidat Sarkozy om at "likvidere ånden fra 1968". Samme år erklærede den ungarske præsidentkandidat Viktor Orbán sig som "anti-68'er". Siden Murens fald har det med forskellig intensitet og betydning været udbredt i de europæiske samfunds identitets- og erindringspolitiske debatter at udpege '68-generationen' som ansvarlig for samfundenes både positive men oftest negative træk. Det er imidlertid sjældent særlig klart i debatten, hvad der definerer og afgrænser den udpegede '68-generation'. I historisk og sociologisk forskning er det udbredt at forklare det politiske og kulturelle opbrud i årene omkring 1968 som iværksat af den første globale ungdomsgeneration. Men som analytisk begreb er generation omdiskuteret. Skal en generation forstås som en objektiv strukturelt betinget kategori eller som socialt konstrueret, og hvilken rolle betyder menneskers subjektive identifikation med et generationsfællesskab for, om det giver mening at tale om en generation?

Med udgangspunkt i en teoretisk diskussion af generationsbegrebet undersøger jeg i denne artikel for det første: Hvornår, i hvilket omfang og med hvilke betydninger blev '68-generationen' brugt som en del af den offentlige erindringspolitiske debat og commemorative praksis om '1968' i tre europæiske lande: Frankrig, Ungarn og Danmark? Valget af disse tre lande er begrundet i en blanding af pragmatiske og faglige argumenter. Danmark er valgt, fordi jeg har arbejdet med det danske politiske og kulturelle opbrud i årene omkring 1968, og fordi jeg går ud fra, at det har *Arbejderhistories* læsers særlige interesse. Frankrig og Ungarn er valgt, fordi der foreligger relevant og brugbar forskning om betydningen af '1968-generationen' i disse landes offentlige debat, og fordi de repræsenterer henholdsvis et vesteuropæisk demokratisk land og et østeuropæisk kommunistisk diktatur. Desuden udgjorde Frankrig på mange måder det europæiske 1968's epicenter. For det andet undersøger jeg: I hvilken grad og på hvilke måder tidligere aktivister indskrev sig i et generationsmæssigt "vi", når de i deres livshistoriske fortællinger indsamlet 40 år efter begivenhederne fortalte om deres tidligere aktivisme? Jeg ser herunder på, om de konfliktende erindrings- og identitetspolitiske fortællinger om '1968-generationen' spillede en rolle i deres livshistoriske fortællinger?

Artiklen indeholder således ud over denne indledning og en opsummering tre dele: Først diskuterer jeg generationsbegrebet. I artiklens anden del behandler jeg brugen af betegnelsen '68-generationen' eller '68'erne' i erindringspolitisk debat. Herefter følger en analyse af tidligere aktivisters identifikation med et 68-generations "vi".

Generation som analytisk begreb

Karl Mannheims historisk-sociologiske generationsbegreb udviklet i 1920'erne er udgangspunkt for langt de fleste efterfølgende teoretiske diskussioner af begrebet. Som Maurice Halbwachs, en anden indflydelsesrig sociolog fra samme tid, der tilskrives æren for at have brudt med en hidtidig forståelse af erindring som et biologisk fænomen, udpeges Mannheim typisk for sit brud med en biologisk generationsforståelse. En vigtig forløber og inspirator var dog den tyske filosof Wilhelm Dilthey, som i slutningen af 1800-tallet definerede en generation som at udgøres af dem, der modtager de samme indtryk af historiske begivenheder og forandringer i løbet af deres opvækst uanset andre forskelle. Det var et skifte fra biologiske faktorer som fødselsår til kulturelle faktorer som delte erfaringer.² Men det er Mannheims videreudvikling af begrebet i essayet *The Problem of Generations* publiceret i 1928 og oversat til engelsk i 1952, der er blevet den centrale reference i sociologisk og historisk forskning i generationer.³

Mannheim skelner mellem tre underkategorier af generationsbegrebet. For det første det han kalder "generation locality", som er mennesker, der er født i den samme historiske og kulturelle lokalitet eller egn på et bestemt tidspunkt. En generation i denne forstand har alene potentialet til at blive det, han kalder "generation as actuality", som man kan oversætte til en 'faktisk eksisterende generation'. Det er den anden underkategori. Medlemmer af 'en faktisk generation' er født på nogenlunde samme tid, og de udgør en generation, fordi de i deres livsforløb deler historiske og sociale vilkår og derfor gør sig samme generelle erfaringer, som fx at have været studerende i et bestemt land på et bestemt tidspunkt. Inden for en 'faktisk generation' kan der for det tredje, ifølge Mannheim, eksistere flere forskellige, også antagonistiske "generation units", 'generationsenheder', som i modsætning til medlemmer af en 'faktisk generation' er karakteriseret ved at drage forskellige konklusioner på de fælles erfaringer. Medlemmer af en 'generationsenhed' deler typisk livsstil, politiske synspunkter, værdier og vaner.⁴

Mannheim mener, at generationsforskelle kan forklare kulturelle forskelle, og at generationsforskelle er lige så vigtige som klasseforskelle.⁵ En sådan forståelse ligger til grund for den udbredte anvendelse af generation som årsagsforklaring på historiske forandringer og kulturelle forskelle. Det gælder også i den internationale forskning om protesterne og det sociale, kulturelle og politiske opbrud i årene omkring 1968, hvad enten forskerne ser generation som et biologisk og objektivt fænomen, lægger vægt på kulturelle, politiske eller strukturelle faktorer og deres mere eller mindre globale konvergens, betoner '68-generationen' som motor for historisk forandring på grund af den store mobiliseringskraft, der ligger i fortællinger om kollektive erfaringer og

i at forstå sig selv som en generation, eller problematiserer hvilke grupper, der inkluderes i '68-generationen'.⁶ I den sparsomme danske historiske forskning om '1968' spiller generation derimod ikke en fremtrædende rolle og tematiseres sjældent eksplicit eller teoretisk.⁷

Mannheims generationsbegreb er blevet kritiseret for at lægge for entydigt vægt på politiske begivenheder som formative og dermed underbetone andre former for kulturelle og sociale erfaringer og som følge heraf for at privilegere mandlige eliter.⁸ Hans grundlæggende strukturelle forståelse af generationer betyder, at det er uklart, hvilken betydning han tillægger individers subjektive identifikation med et generationsfællesskab. For hvad betyder det mere præcist, når Mannheim skriver, at individer på samme alder kun er forenet som en 'faktisk generation', hvis de deltager i deres samfunds og samtids sociale og intellektuelle strømninger? Hvordan skal 'deltager' egentlig forstås?⁹ Mannheims generationsbegreb har også begrænsninger, som i høj grad kan forklares med det tidspunkt, han udviklede sine teoretiske betragtninger. Mange har således påpeget, at hans begreb ikke har forståelse for den betydningsfulde rolle populærkultur og medier har i skabelsen af 'generationsenheder'.¹⁰

Mannheims forståelse af, at generationsenheder udgøres af grupper, der både har en ubevidst oplevelse af at tilhøre en generation, og grupper, der bevidst erfarer og artikulerer deres fælles karakter som generation, åbner på den anden side op for en forståelse af generation, der understreger betydningen af den subjektive identifikation med et generationsfællesskab.¹¹ Lægger man vægt på dette aspekt ved hans generationsbegreb, kan generation ses som et grundlæggende socialt konstrueret fænomen, og hvor identitet er det konstituerende element. Denne forståelse af generationer som forestillede fællesskaber, 'imagined communities', og hvor subjektivitet følgelig sættes analytisk i forgrunden, anser jeg for at være den mest frugtbare.

Med identitet i centrum for generationsbegrebet rykker erindring ind som en afgørende og uundgåelig faktor. Al identitetsdannelse involverer fortolkninger af fortiden, forståelser af nutiden og et sæt af forventninger til fremtiden. Mannheim berører også, at generationer er defineret ved at referere til en fælles fortid. Men han skelner skarpt mellem selvoplevet erindring og tilregnet ("appropriated") erindring forstået som erindring medieret gennem andre. Det har mange forskere i erindring og historiebrug problematiseret overbevisende. Vores autobiografiske erindringer skabes i en kompleks proces, hvor vi sammenfletter vores erindringer med andres.¹² Den tyske litterat og erindringsforsker Astrid Erll foretrækker at bruge begrebet "generationality", "generationalitet" i direkte oversættelse, fordi det peger på en forståelse af generation ikke som en ubevidst struktur, men understreger betydningen af, at

Mange i 68- generationen engagerede sig i solidaritetsarbejde for demokrati- og frihedsbevægelserne i Latinamerika. Komiteen Salvador Allende (1975-91) støttede kampen mod diktaturet i Chile gennem oplysnings- og indsamlingsarbejde. Her går medlemmer af komiteen forrest i en demonstration foran den chilenske ambassade i 1985.

mennesker bevidst selv identificerer eller af andre bliver identificeret som en generation. Hermed peger hun på, at bevidstheden om en generationsidentitet er en effekt af både en auto-identifikation og en hetero-identifikation.¹³

The Who's sang, som indledte denne artikel, er et eksempel på denne dobbelte og sammenvævede identifikationsproces.

Hvor Astrid Erll er interesseret i og lægger vægt på betydningen af kultu-

relle repræsentationer af generationserfaringer i litteratur, film og andre medier, er det subjektive generationserfaringer i livshistoriske erindringer, som den italienske historiker Luisa Passerini er optaget af. Passerini har fra 1970'erne været en fremtrædende historiker inden for 'oral history' og for videreudviklingen af denne tilgang fra primært at dokumentere ekskluderede 'voices of the past' til at sætte menneskers subjektivitet og erindringsprocesser i forgrunden. Passerini tog selv del i det italienske ungdoms- og studenteroprør og indsamlede interviews med tidligere italienske aktivister, hvis erindringer indgik i et stort 'oral history' forskningsprojekt om studenteroprøret i 6 vesteuropæiske lande under ledelse af Donald Fraser. Projektet resulterede i bogen *1968. A Student Generation in Revolt fra 1988*.

Passerinis arbejde med at indsamle og bearbejde andre tidligere aktivisters erindringer satte gang i en dybtgående erkendelsesproces, som hun har beskrevet i *Autobiography of a Generation* fra 1996.¹⁴ Andres livshistoriske erindringer kom til at fungere som et spejl for hendes egne erindringer: "If I had not heard the life stories of the generation of '68, I would not have been able to write about myself; those stories have nourished mine, giving it the strength to get to its feet and to speak."¹⁵ Bogen er skrevet i tre spor og indeholder 1) udsnit af hendes dagbogsoptegnelser fra tiden, hvor hun deltog i det kollektive forskningsprojekt, 2) retrospektive autobiografiske fremstillinger, og 3) tematiske analyser af interviewene med andre tidligere aktivister. Den er en yderst raffineret fremstilling af, hvordan mennesker sammenfletter egne erindringer med andres i generationsfællesskaber, som de identificerer sig med.

Det er med udgangspunkt i en interesse for at forstå '1968-generation' i et subjektivperspektiv og i en teoretisk forståelse af generation som et forestillet fællesskab, at jeg i artiklens sidste del analyserer, i hvilket omfang og hvordan tidligere aktivister identificerer sig med '68-generationen'. Jeg vil i den forbindelse relatere nogle af mine iagttagelser med Passerinis konklusioner. Men inden da vil jeg først undersøge brugen og betydningen af '1968-generationen' i erindringspolitisk debat herunder de forståelser af generation, som artikuleres.

1968-generation i erindringspolitisk debat

Erindringspolitisk tematisering af '68-generationen' er uløseligt knyttet til fortællinger om '1968' som sådan. '1968' er et erindringssted for konfliktende erindringer, og selvom det er forskelligt, i hvilken grad '1968' er blevet en kamparena for erindringspolitik og konkurrerende politiske identiteter i forskellige europæiske lande, og på trods af at de er formet af forskellige nationale kontekster og diskurser, er det muligt at identificere to konkurrerende ideal-

typiske master narrativer på tværs af det europæiske kontinent om arven og virkningerne af 1968. På den ene side en fejrende og triumferende fortælling om en positiv arv, som fremhæver årene rundt om 1968 som en gylden periode med radikale forandringer og fremskridt, politisk demokratisering, social og kønsmæssig frigørelse, kulturelle eksperimenter og frisættelse, og som underminerede højreorienterede eller kommunistiske diktaturer i Øst- og Sydeuropa. Heroverfor står en fordømmende fortælling om en periode og en negativ arv, hvor samfundets værdier, autoriteter og sikkerhed blev søgt nedbrudt af en gruppe venstreorienterede, der med hedonisme og/eller fascination af politisk vold, radikalisme, meningstyranni og antiamerikanisme fungerede som nyttige idioter for fjendtlige kommunistiske diktaturer. Eller i en version hvor ungdomsoprøret ses som et betydningsfuldt led i en lang autoritetsnedbrydende proces startende med 1. verdenskrig, og som har ført til et terapeutisk samfund, hvor pligter og ansvar over for fællesskabet er overdøvet af selvoptagede mennesker på jagt efter selvudfoldelse og individuel tilfredsstillelse.¹⁶ Jeg vil i det følgende se nærmere på, hvornår, i hvilket omfang og med hvilke betydninger '68-generationen' blev tematiseret som en del af de offentlige erindringspolitiske debatter om '68'.

'1968-generationen' eller '68'erne' er selvfølgelig en retrospektiv betegnelse, en efterkonstruktion, men under oprøret anvendte aktivister 'generation' og markering af forskelle mellem og afstand til deres forældre og de ældre generationer som et politisk og mobiliserende argument for sociale, politiske og kulturelle forandringer. Det er *The Who's* sang et eksempel på. Kommentatorer og sociologer i samtiden søgte at forstå og forklare de kulturelle forandringer og den politiske aktivisme som et generations-fænomen, som et ungdomsoprør, et 'youthquake'. Som forståelsesramme og argument blev generation brugt globalt, men ikke i samme grad, som man kunne forestille sig taget eftertidens udbredte brug i betragtning, ligesom det varierede betragteligt fra land til land. Det har bl.a. Holger Nehring vist overbevisende i en komparativ analyse af Vesttyskland, Italien og Frankrig.¹⁷ Som mange andre fremhæver han, at generationsargumentet ikke overraskende havde særlig resonans i Vesttyskland, hvor mange af de siddende magthaveres fortid og i det hele taget landets nazistiske fortid samt aktuelle status som frontlinestat i den kolde krig gav særlig mening til det globalt udbredte slogan: 'Stol ikke på nogen over 30!'.

Nyere forskning viser, at det først var fra 1980'erne, at det blev udbredt at betegne det kulturelle og politiske opbrud i årene omkring 1968 som et generationsoprør, og de, som var aktivt involveret i begivenhederne som '68-generationen' eller '68'erne'.¹⁸ Ikke alene forskere og kommentatorer men også tidligere aktivister var i varierende grad drivende kræfter i at promovere

Side 149:

Slumstormere indtog i foråret 1970 den faldefærdige kommunale ejendom Hudegården på Vesterbro. I Dannebrosgade oprettede de en børneparkering for kvarterets børn. Senere på året åbnede boligaktivisterne med kommunens støtte en byggelejeplads på Hudegrunden. Slumstormerbevægelsen søgte at afhjælpe den store mangel på billige boliger fra slutningen af 60'erne i København ved at flytte ind i tomme eller kondemnerede bygninger. Bevægelsen var en del af ungdomsoprøret og hørte til på den aktivistiske venstrefløj.

og fremme forståelsen af '1968-generationen' som en universel generationsenhed skabt af fælles erfaringer og karakteristika. For tidligere aktivister var det en måde i den offentlige debat at differentiere ens egne erfaringer fra tidligere aldersgrupper og dermed forklare egne synspunkter og adfærd.

Det er Frankrig det tydeligste eksempel på. Generationsargumenter blev aldrig centrale som en mobiliserende faktor under oprøret og kun sporadisk nævnt i forbindelse med 10-års jubilæet i 1978, og da mest som *La Génération perdue*, den tabte generation, som det hed i en bogtitel fra 1977.¹⁹ Kristin Ross har i bogen *May 68 and its Afterlives* fra 2002 undersøgt de nye meninger, som tidligere aktivister og deres kritikere, indskrev i 68-oprøret i takt med nye politiske kontekster. Hun viser, at det ikke var før i forbindelse med 20-års jubilæet for begivenhederne, at sociologer, historikere og tidligere aktivister selv for alvor betegnede oprørerne som en generation. I denne proces spillede historie-journalisterne Hervé Hamons og Patrick Rotmans tobindsværk *Génération* fra 1987-1988 om det franske 1968 en afgørende rolle for den dominerende fortælling om maj oprøret og dets betydning. Baseret på 60 interviews konstruerede de et billede af et universelt generationsfællesskab, som en enhed af radikale og velorganiserede marxister, som siden havde trukket sig tilbage og nu fortrød eller direkte angrede deres tidligere radikalisme. Med andre ord reducerede bogen oprøret til en enkelt lokalitet, Latinerkvarteret i Paris, til et bestemt tidsmæssigt moment, fra maj til juni 1968, til en bestemt gruppe, studenter fra Sorbonne og andre prestigefyldte universiteter, og dermed også til bestemte aktioner. Denne fremstilling af en 1968-generation ekskluderede mange aktivisters erfaringer i den brede og brogede bevægelse særligt uden for Paris.²⁰

Ideen om en '68-generation' blev herefter en integreret del af den franske erindringspolitiske debat og nåede et foreløbigt konfliktfyldt højdepunkt, da Nikolas Sakozy under sin præsident valgkampagne i 2007 beskyldte '1968-generationen' for at have påtvunget Frankrig intellektuel og moralsk relativisme og agiterede for, at ånden fra '68' skulle likvideres. Det gav ekko globalt og blev citeret vidt og bredt i både franske og internationale medier. Her givet i Berlingske Tidende 9. maj 2007:

“Arvingerne fra 1968 har fået indført den idé, at alt er ligeværdigt. At der ikke længere er nogen forskel på godt og ondt, ingen forskel på rigtig og forkert, ingen forskel mellem smukt og grimt. De har forsøgt at bilde os ind, at eleven var lige så meget værd som læreren. At offeret er lige så vigtigt som forbryderen... Der var ikke længere nogle værdier, intet hierarki. Det, dette valg handler om, er, om ånden fra maj '68 skal rodfæste sig, eller om den skal likvideres en gang for alle.”

Erindringspolitisk brug af 1968 følger aktuelle politiske synspunkter. Det illustreres tydeligt af, at Sarkozys efterfølgere præsident Francois Hollande karakteriserede oprøret som en idealistisk generations udfordring af det franske regelbundne samfund, mens centristen Emanuelle Macron i første omgang planlagde at markere 50-året for maj 1968 og bruge det til at pege på, at utopiske tanker var forsvundet i politik og til eftertanke om, hvad 1968 havde betydet for det franske samfund fremfor at drage entydige konklusioner for og imod. Macron endte dog med at aflyse et officielt jubilæum sandsynligvis af frygt for den ekstra mobilisering og gentagelse af arbejder-studerer alliancen i 1968 som et jubilæum kunne give protesterne i foråret 2018 mod hans reformer af uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.²¹

Samme år som højrefløjens præsidentkandidat i Frankrig brugte '1968'erne' som et stigma, erklærede Viktor Orbán, leder af det ungarske konservative nationalistiske parti Fidesz og premierminister først 1998-2002 og siden fra 2010, sig selv som en 'anti-68'er'. Orbán angreb også '68-generationen' for dens moralske relativisme og individualisme, der underminerede national sammenhæng og konservative værdier. Han anklagede generationen for at være medskyldige kommunistiske kollaboratører. Først og fremmest udpegede

han '68-generationen' for at være en del af en international, fremmed, u-ungarsk bevægelse, der havde ført til invasion af vesteuropæisk liberal kultur, som truede landet.²²

I Ungarn har '1968-generationen' aldrig haft tilsvarende magtfulde status som erindringspolitisk referencepunkt som '1956-generation', men ideen om '1968-generationen' har jævnligt spillet en rolle i ungarsk politisk debat.²³ Da Orbán i 2007 angreb '68'erne' var det ikke første gang, at betegnelsen '68-generation' var omstridt og blev brugt som politisk argument. I årene omkring 1968 blev betegnelsen 'generation' primært anvendt af radikale marxister fra den såkaldte Budapest skole, der talte bl.a. György Lukács og Agnes Heller, som en identitet til at mobilisere for en reformering af socialismen. De blev derfor også modsagt og bekæmpet af regimet, der opfattede ideen om en '68-generation' som en trussel mod et system, der var konstrueret med udgangspunkt i tanken om klasseinteresser. Efter nedkæmpelsen af Prag-foråret forsvandt ideen om en '68-generation' som symbol for venstreorienterede dissidenter og blev i højere grad et symbol på det umulige i at reformere kommunismen. Dissidenterne fra især 1980'erne rakte i højere grad tilbage til '1956-generationens' antisovjetiske kritik som erfaringsgrundlag for deres nutidige opposition mod regimet og kom til at overskygge '1968' herunder dets livstil og kulturelle oprør. De anså ikke '68-generationen' og dens ideer for at være en ressource i kampen for liberale demokratiske værdier. Efter Murens fald og som en reaktion på den konservative og nationalistiske dæmonisering af '68-generationen' omarbejdede mange tidligere aktivister deres generationserfaringer til at forstå sig selv som del af en transnational progressiv generation, der kontinuerligt havde arbejdet for demokratisering, og som nu resulterede i Ungarns medlemskab af EU og tilslutning til liberale, kosmopolitiske europæiske værdier. 68-aktivister i andre tidligere kommunistiske lande er på tilsvarende vis og i stigende grad begyndt at give deres erindringer generationsmæssig form.²⁴ Men i den offentlige erindrings- og identitetspolitiske debat i det post-kommunistiske Ungarn er '68-generationen' primært blevet brugt af konservative og nationalistiske kræfter som et stigma.

I Danmark er 'ungdomsoprør' ubetinget den mest udbredte karakteriserende betegnelse for begivenhederne i årene omkring 1968. Sammen med det mindre anvendte 'studenteroprør' blev det registreret i det danske sprog i 1968, og begge betegnelser indikerer indirekte en forståelse af oprøret som et generationsfænomen. Men det var først i 1984, at '68-generationen' og '68'ere' fandt vej til danske ordbøger, som betegnelse for "den generation hvis ungdom var præget af ungdomsoprøret, som begyndte i slutningen af 1960'erne".²⁵ Samme år begyndte én af højrefløjens skarpeste kritikere, Søren Krarup, at anvende figuren '68'erne'.²⁶ Ifølge Henrik Lorentzen ved Det Dan-

ske Sprog-og Litteraturselskab, som også undersøger de sammenhænge, danske ord bruges i, er '1968-generationen' meget udbredt, og omkring 50-års jubilæet blev det ofte brugt i forbindelse med "en gammel 68'er".²⁷

Hvert 10-års jubilæum for 1968 gav anledning til stor opmærksomhed.²⁸ Artikelsier, debatindlæg og ledere i dagblade, radio- og tv-programmer, bogudgivelser, arrangementer og efterhånden også museumsudstillinger behandlede forskellige aspekter ved det politiske og kulturelle opbrud og under forskellige vinkler. Trods nuancer tegner der sig et ret tydeligt billede af brugen af '68-generation'. Det var sjældent klart, hvem mere præcist '68-generationen' omfattede til trods for, at det typisk anvendtes i bestemt form. I de første årtier efter 1968, hvor '68-generationen' endnu ikke havde etableret sig som en tilbagevendende figur, var '68' knyttet til en dominerende omend ikke helt enerådende positiv fortælling om, at '68' havde ført til demokratisering, frigørelse og fremskridt. Den var blevet integreret i en grundfortælling om dansk progressivitet og antiautoritet og som eksponent for en særlig skandinavisk blanding af individuel frihed og social ansvarlighed.²⁹

'68-generationen' blev i Danmark ligesom i Frankrig brugt i forbindelse med 20-års jubilæet og vandt herefter i stigende grad udbredelse i takt med, at erindringerne om begivenhederne tog stadig fastere form i nu to indbyrdes konfliktende fortællinger. Men i modsætning til i Frankrig var det ikke primært tidligere aktivister, der promoverede tropen '68-generationen' eller '68'erne' i den danske offentlige debat, men journalister, kulturdebatører og især politiske antagonister. Tidligere aktivister deltog jævnligt i den erindringspolitiske debat, problematiserede typisk selve generationsbetegnelsen for dens indikation af, at der var tale om én generation, og de positionerede sig sjældent direkte som repræsentanter for en hel generation. Det gjorde de dog indirekte, når de i interviews eller portrætter i medierne blev iscenesat som generationsrepræsentanter uden, at de tog forbehold eller modsagde det.³⁰ '68-generationen' blev sjældent brugt i neutral erindringspolitisk kontekst, og når det skete, var det primært i journalistiske historiske reportager om ungdomsoprøret, og især når de handlede om kulturelle begivenheder.

'68-generationen' og '68'erne' blev ikke som tidligere nævnt udelukkende men absolut mest anvendt i en sammenhæng, hvor synsvinklen på '1968' var kritisk. '68-generationen' og '68'erne' var mest af alt en negativ kategori, et stigma, og blev hyppigst anvendt af antagonister på højrefløjen. Da der i midten af 1990'erne udbrød en regulær erindringskrig om '1968', accelererede deres brug af 68-generationsbetegnelsen betydeligt. I dette opgør indtog udpegningen af '68'erne' som de ansvarlige for alt, hvad højrefløjen fandt negativt i dansk efterkrigstid, en helt central rolle. Ikke mindst blev spørgsmålet "Hvem holdt de med?", som også var titlen på en antologi fra 1999 redigeret af Bertel

Haarder, et omdrejningspunkt i højrefløjens korstog mod tidligere aktivister, som blev beskyldt én masse for voldsfascination, forræderi og for at have ageret som nyttige idioter for kommunistiske diktaturer. Kampagnen intensiveredes efter den borgerlige regering med, at statsminister Anders Fogh Rasmussen i 2001 proklamerede en generel kulturkamp mod '68' og '68'erne'. Ved at udpege specifikke fremtrædende meningsdannere som repræsentanter for '68-generationen' forsøgte debattører ikke blot at delegitimere deres nutidige synspunkter men også deres placering i samfundet herunder konkret deres nuværende job.

Et andet fremtrædende og tilbagevendende tema i karakteristikken af '68-generationen' gennem årene var at udpege den som "verdenshistoriens mest forkælede generation", de var egoistiske og forgreb sig på næste generations levestandard: "Vi taler altså om en generation, som har været mestre ud i generationstyveri". "Oprørerne i 1968 glemte generationerne efter", hed det fx i en leder i *Berlingske Tidende* i 50-året for 1968.³¹ Et tredje tilbagekommende tema var, "at 68-generationen har sat sig på magten",³² og tæt forbundet hermed var et fjerde tema, at '1968'generationen' var opportunist og hyklere, der havde "solgt ud".³³

I debatten om det danske samfunds fortid, nutid og fremtid var opgøret med '68-generationen' særlig intens fra midten af 90'erne og i det første årti i det nye årtusinde. 50-året for 1968 er endnu ikke afsluttet, men indtil videre har opmærksomheden både været mindre særlig taget det halvrunde jubilæumsår i betragtning, og, hvad der er særlig relevant i denne sammenhæng, har opgøret med '68-generationen' været mindre markant. Det bemærkede historikeren Bent Blüdnikow, én af højfløjens mest vedholdende stemmer i opgøret med venstrefløjen under den kolde krig, utilfreds i en artikel i *Berlingske Tidende*, hvorfor han så sig kaldet til at gentage sin kritik af '68' og '68-generationen':

"1968-revolutionen i Europa og herhjemme udviklede sig hurtigt i totalitær retning. Der gik kun få år, inden tankestivheden satte ind, og marxister førte an i meningsdannelsen. De blev ansat i dusinvis i Danmarks Radio, ved universiteterne og på det modige frihedskæmperblad Information, der snart blev omdannet til en apologiavis for undertrykkende regimer og diktatorer.... Oprøret i 1968 blev hurtigt til 1970ernes venstrefløj, der også i Danmark blev radikaliseret, hvilket førte til forsvar for vold, når det var i revolutionens tjeneste, delvis sympati for terrorisme og forsøg på at dominere meningsdannelsen og stemple folk, der havde anderledes synspunkter.... Jo, jo – historien om 1968 havde også positive elementer, men det er først og fremmest historien om menneskeligt medløberi og mangel på erkendelse af de farer, som utopisme altid indebærer. Historien om 1968 og

dens konsekvenser er ikke en sød dansk historie om frigørelse og fed musik, men en historie om støtte til og undskyldninger for totalitære bevægelser og undertrykkelse, fordi man mente at kende vejen til et paradisisk samfund.”³⁴

Blüdnikow hævdede som andre det synspunkt, at tidligere medlemmer af ‘68-generationen’ nu indtog positioner som magtfulde meningsdannere. Derfor var det vigtigt at bekæmpe ‘68’erne’, de værdier og den indflydelse, de mente generationen havde. I de sidste 25-30 års debat om det danske samfunds fortid, nutid og fremtid har ‘68-generationen’ spillet en markant rolle.

Frankrig, Ungarn og Danmark er eksempler på variationer i den erindringspolitiske brug af 68-generationsbetegnelsen i forskellige europæiske landes politiske og skiftende kontekster. Ikke overraskende er lagene og kompleksiteten størst i et land som Ungarn, der har undergået dramatiske politiske forandringer. Jeg skal senere sammenfatte de karakteristiske træk i debatten men inden da, vil jeg i det følgende se på, hvilke roller generation spillede i tidligere aktivisters livshistoriske fortællinger. Jeg undersøger i hvilken grad og på hvilke måder, de indskrev sig i et generationsmæssigt “vi”, når de ca. 40 år efter fortalte og bearbejdede deres tidligere aktivisme. Sagt på en anden måde ser jeg på, om og hvordan de ‘generationaliserede’ deres erfaringer og erindringer.

‘68-generation’ i livshistoriske fortællinger

I det europæiske kollektive forskningsprojekt ‘Around Europe’s 1968: Activism, Networks, Trajectories’ var jeg i årene 2008-2011 som den danske deltager i en international gruppe på 13 historikere med til at indsamle omkring 500 tidligere aktivisters retrospektive livshistoriske beretninger fra 14 europæiske lande ikke kun fra ungdomsoprørets epicentre Frankrig, Vesttyskland og Italien men også fra de kommunistiske diktaturer bag jerntæppet, Ungarn, Polen, Østtyskland, Tjekkoslaviet og Sovjetunionen, og fra demokratier i Nord- og Vesteuropa, Danmark, Vesttyskland, Storbritannien og Island samt fra de sydeuropæiske diktaturer i Grækenland og Spanien. Bogen *Europe’s 1968. Voices of Revolt* er en kollektiv selvbiografi af Europas ‘1968-generation’.³⁵ Der er tale om et meget differentieret og komplekst generationskollektiv, som ikke kun omfatter aktivister involveret i studenterbevægelser, 3. verdens solidaritetsbevægelser og forskellige radikale marxistiske grupper, men også aktivister, som engagerede sig i forskellige former for kulturel aktivisme og eksperimenter med livsformer, feminisme og mandebbevægelser, og inkluderer tillige arbejderes, kristnes og bønderes aktivisme.

Bogen tager afsæt i, hvordan tidligere aktivister selv oplevede og huskede ‘1968’ og dets eftervirkninger, hvordan de i nutiden præsenterer og forklarer

sig selv som aktivister, hvordan de skaber mening ud af deres erfaringer, hvordan de historiserer sig selv. Som Alessandro Portelli og Luissa Passerini, to af de mest fremtrædende forskere i 'oral history', fremhæver, så er autobiografiske beretninger altid konstruerede og udtryk for subjektivitet, og det er netop heri, deres særlige attraktion ligger.³⁶ *Europe's 1968. Voices of Revolt* er en fremstilling af '1968' i et subjektperspektiv både metodisk og analytisk, hvor subjektivitet, erindring og fortælling er sat i forgrunden.³⁷ I bogen analyserer vi, hvordan tidligere aktivister som led i deres livshistorier bearbejder deres erfaringer om deres tidligere radikale engagement. Der er altså flere tidslag på spil i de livshistoriske fortællinger. De bevæger sig frem og tilbage mellem nutider og fortider. Der er, som Sheila Rowbotham rammende udtrykker det i forordet til bogen, tale om "...the unsettling collision between time present and time past that leaves you reeling".³⁸

Generation var ikke analytisk i fokus i projektet og var heller ikke noget, vi direkte tematiserede, da vi indsamlede tidligere aktivisters beretninger. Men jeg har genlæst en stor del af de livshistoriske beretninger med generationsoptikken, og det er dette materiale, som ligger til grund for det følgende. Det er imidlertid ikke muligt inden for denne artikels rammer at give et bare tilnærmelsesvis indtryk af den betydelige diversitet og kompleksitet i de måder tidligere aktivister fra Europa skabte mening i deres aktivistiske fortider. Jeg kan pege på nogle mønstre men kan kun udfolde enkelte eksempler. Her må jeg henvise læseren til *Europe's 1968. Voices of Revolt* og andre publikationer fra forskergruppens medlemmer.³⁹

Tidligere aktivisters livshistoriske beretninger reflekterede tydeligt de konfliktende erindringspolitiske grundfortællinger om '1968'-generationens' bebrifter og fejl. De var ofte plottet i relation til dem, og de skrev deres livshistorier ind i større kollektive fortællinger om '1968-generationen'.⁴⁰ Nogle refererede direkte til de offentlige erindringspolitiske konflikter om '1968' og gav udtryk for, at højrefløjens angreb og håndfaste krav om fortrydelse og anger vanskeliggjorde deres egen og generationens kritiske bearbejdning af deres tidligere politiske engagement.⁴¹ For andre, som denne kvindelige protestsanger og tidligere aktivist, æggede højrefløjens angreb på '68-generationen' til aktiv modsigelse:

"Jeg ved ikke, hvad der vil ske i det samfund, som Sarkozy lover os. Hvad jeg ved er, at han ønsker at forbyde os håb, når han siger: 'Jeg vil likvidere arven fra maj '68 ...'. Han afsluttede sin tale med at sige, at 68'erne ikke opnåede meget (c'était pas grand-chose), men jeg føler ikke, at vi opnåede meget lidt, selvom vi ikke var spydspidsen – det var arbejderne Jeg har allerede skrevet en sang om det *Les pas grand-chose*."⁴²

Men når tidligere aktivister sammenflettede deres personlige erindringer med kollektive fortællinger om '68' og '68'erne' konstruerede de livshistorier, som sjældent var rene ekkoer af de erindringspolitiske masternarrativer.⁴³ De var typisk hverken entydige positive eller negative fortællinger om '1968-generationens' betydning eller entydige livshistorier om at have bevaret troen, om at fortryde eller om at afvise eller angre deres tidligere radikale engagement. Tidligere aktivister navigerede ofte reflektivt mellem flere typer fortællinger, og de lod sig som regel vanskeligt inddele langs klare politiske linjer. Deres fortællinger berettede om, hvordan livsforandringer som tab af energi, ændring af politisk overbevisning, professionelle karrierer, børn og nye offentlige diskurser om politisk og kulturel radikalisme igangsatte bearbejdninger af deres livshistorier med overvejelser om meningen med deres tidligere aktivisme. De var oftest særdeles reflektive, komplekse og nuancerede historier. Hvilke roller spillede henvisningen til '68-generationen'?

De livshistoriske fortællinger var struktureret i tre faser, hvor de tidligere aktivister berettede: 1) om hvordan de var blevet aktivister herunder familiebaggrund og vigtige inspirationskilder; 2) om at være involveret i forskellige former for aktivisme; og 3) om eftervirkningerne af '1968' i både deres eget liv og i samfundet. Min analyse af de mange livshistoriske beretninger tegner et klart billede af, at tilbøjeligheden til at indskrive sine egne livserfaringer i et kollektivt generations-'vi' var forskellig i disse forskellige faser. Tidligere aktivister tematiserede sjældent en universel '68-generation's' identitet, når de fortalte om at være aktivist i årene omkring '1968'. Typisk refererede de til mere specifikke 'vi'er', partikulære fællesskaber og kollektive identiteter, som korresponderede med de specifikke aktiviteter, de havde været involveret i, hvad enten det var feministiske, maoistiske eller trotskistiske grupper, et kollektiv, en gruppe husbesættere, Vietnam- eller studenterbevægelser etc. Det var, når de for det første fortalte om deres vej ind i aktivisme, om hvordan og hvorfor, de blev engagerede, og for det andet, når de reflekterede over virkningerne og arven fra '68', at de oftest henviste til deres generation som led i deres forsøg på at skabe mening i deres livshistorie.

Kløften mellem generationerne er en af de mest udbredte forklaringer på de politiske og kulturelle protestbevægelser i slutningen af 1960'erne både i offentlig debat og i publikationer om '1968'. Denne forståelse er der klare spor af i mange tidligere aktivisters livshistoriske beretninger. Oplevelsen af at være en del af en generation og måderne tidligere aktivister indskrev sig selv i deres landes historie på var i høj grad medieret gennem relationen til deres egne forældre.⁴⁴ Mange tidligere aktivister fx polske, vesttyske, danske, italienske og franske forklarede, at "vi havde denne følelse af, at hovedmodstanderen var vores forældregeneration." "Vi var alle skuffede over vores forældre."

“Vi kunne ikke blot kopiere, hvad de ældre havde gjort”. “Vi syntes bare, at alt var så enormt kedeligt under den kolde krig, alt var så begrænsende”. De udtrykte på disse måder en generationsmæssig længsel efter at bryde fri af denne verden: “Vi var en ny generation som greb efter magten”. “Vi ønskede ikke længere at have noget at gøre med den verden, som var vores forældres.”⁴⁵

Som et markant eksempel kan nævnes en tysk kvinde, som havde været aktiv i anti-atomvåben protester i de tidlige 1970'ere, og hvis far under det nazistiske regime havde arbejdet som læge i en klinik med tætte bånd til SS:

“Vi ville være anderledes end vores forældre... Jeg mener, at det spillede en meget stor rolle for al min senere politiske aktivisme, at jeg havde meget at forholde mig til og bearbejde. Den første ting jeg måtte forholde mig til var min fars fortid som læge, som ikke blev diskuteret. ... Jeg tror, at det var et stærkt motiv for mig: at ville vide, at ville undersøge, at kigge ... under overfladen af tingene, at finde ud af, hvad der skete. Senere gik jeg i terapi.”

Selvom hun fortalte en dybt personlig historie om de følelsesmæssige sår, den autoritære opdragelse og hendes fars formodede kriminelle handlinger havde påført hende, placerede hun sine erindringer i en kollektiv generationserfaringsramme og som en kollektiv kamp for at yde kompensation for forældre-generationens handlinger:

“Hele denne generation var selvfølgelig urolige og gale over, hvad vores forældre havde støttet. Gale over det faktum, at man ikke åbent kan beskæftige sig med det, og at de ikke fortalte os om, hvad der skete. Og også meget ivrige efter at genoprette noget. Jeg tror, at min generation har krævet ret meget af sig selv.”⁴⁶

Denne beretning og de før citerede udsagn lyder som en bekræftelse af, at ‘68-generationen’ ‘valgte at være forældreløse’, (“Choosing to be Orphan”), hvilket var titlen på Louisa Passerinis første kapitel i *Autobiography of a Generation*. Hun tolkede, at distancering fra forældre-generationen var det mest markante træk i hendes egen og andre aktivisters livshistorier.

Men jeg ser imidlertid et langt mere nuanceret billede. Ikke alle tidligere aktivister fortalte om et brud med deres forældre, og i de fleste livshistoriske fortællinger er der tolkningslag, som viser, at det kun var til en vis grad, at tidligere aktivister påkaldte en forståelse af protesterne som en generationskonflikt og konstruerede en generations identitet i opposition enten mod deres forældre og/eller mod samfundet som helhed. Generations-gabet var ofte kun ét aspekt af de historier, de fortalte. Ved siden af referencer til en ge-

nerationsmæssig længsel efter nye begyndelser og frigørelse var beretningerne om deres familier typisk nuancerede. De var oftest vidnesbyrd om både brud og kontinuitet. I nogle livshistoriske beretninger efterlod konflikter med forældre kun få spor og gav indtryk af tidligere aktivister, der mere forstod deres oprør som at være rettet mod den ældre generation som sådan, mod abstrakte forældre, end mod deres faktiske forældre. Andre igen så sig selv som byggende videre på særlige familieværdier, som fx en særlig tradition for at engagere sig og være i opposition. De tolkede deres aktivistiske engagement som en måde at følge i deres forældres fodspor eller som at samle op og fortsætte, hvad deres forældre senere havde forkastet eller ikke havde fuldført.

En beretning fra en tidligere aktivist i forskellige franske kommunistiske og maoistiske grupper kan tjene som eksempel. Hans forældre var skolelærere, og han udtrykte stolthed over, at hans far havde været involveret i en kommunistisk ledet modstandsgruppe, hans mor var også meget aktiv i modstandsbevægelsen, og hans tante giftede sig med en kommunistisk overlever fra Buchenwald:

“Der var en slags familiesandhed i min aktivisme i den forstand, at jeg havde om ikke beundring så i det mindste sønlig respekt for mine forældre; jeg tænkte, at de havde ret. De havde forladt det kommunistiske parti i 1956 efter Budapest begivenhederne, men jeg blev drevet videre af kampen mod krigen i Algeriet ... og derefter mod Vietnamkrigen.... Vores idé på det tidspunkt var, at vi var i gang med en ny modstand, fordi den aldrig var blevet fuldført i Frankrig.”⁴⁷

Han kombinerede en anerkendelse af sine forældres politiske engagement og indsats med en følelse af skuffelse over, at de havde forladt kommunistpartiet, netop da unge mennesker involverede sig aktivt i den antikoloniale kamp mod krigen i Algeriet, og fordi deres høje idealer ikke længere kom til udtryk i deres handlinger. Han tolkede sin aktivisme som en del af et generationsoprør, hvis formål var at fuldføre, hvad krigstidens modstandsbevægelse havde ladet uafsluttet.

Tidligere polske aktivister, som deltog i studenter protester og demonstrationer i 1968 og kom fra kommunistiske familier, fortalte, at de ikke distancerede sig fra deres forældre til trods for, at de erkendte, at det system, de havde opbygget langt fra var perfekt. De forklarede, at de med deres engagement i 1968 havde villet fuldføre den mission, som forældregenerationen havde mislykkedes med. En af de tidligere aktivister fortalte:

“Min mor ... døde i 93 Men desværre fortalte hun mig, at hun havde

spildt sit liv i forsvaret for en mislykket sag.... Det var virkelig trist Hun sagde engang, at ‘min generation var historiens gødning’ Så ved at blive involveret i ‘68 ... sammen med mine venner forsøgte jeg at give hende noget håb, at vise hende, at ikke alt var forgæves. For at vise, at de faktisk ikke havde bygget, hvad de havde ønsket, systemet som de engang havde drømt om – men deres indsats havde ikke været forgæves, og at de næste generationer havde lært, hvad man ikke skulle gøre.”⁴⁸

Når jeg læser de mange livshistoriske beretninger, bliver jeg mest af alt slået af, hvor påtrængende det synes for de fleste at konstruere en kontinuitetslinje til deres forældre mere end at fortælle om brud og opposition. De fleste tidligere aktivister fortalte, at de oplevede et generationsfællesskab med andre aktivister, men at det sjældent indebar et entydigt brud med familien. Min konklusion er altså ikke så entydig som Luisa Passerinis.

Tidligere aktivister henviste desuden ofte til et kollektiv generation-’vi’, når de i deres livshistorier reflekterede over, hvad de retrospektivt opfattede som negative sider ved og effekter af ‘68’. En tidligere fransk maoistisk aktivist, som tilbragte en kortere periode i fængsel i 1970/71 for politisk vold forklarede, at han i dag anså den maoistiske model for kulturrevolution som forfejlet og illusorisk, og at den havde ledt til løgne og vold mod dele af staten:

“I dag ville jeg ikke støtte en sådan form for politik, særligt ikke voldelig politik, som truede liv og ting, selvom vi aldrig gik gå vidt, som at slå nogen ihjel. Vi undergravede ting en smule, men jeg fortryder overhovedet ikke, vi gjorde det i god tro, for et ideal, som jeg aldrig har opgivet, et ideal om lykke og menneskelighed.”⁴⁹

Andre fralagde sig ikke på en sådan måde deres personlige ansvar for, hvad de i dag fortrød og fordømte, ved at henvise til et kollektivt generations-’vi’. En dansk aktivist, som var medlem af den kommunistiske ungdomsorganisation, studenterorganisation og siden Danmarks Kommunistiske Parti fortalte om de angstfyldte og smertefulde refleksioner, han var igennem i slutningen af 1980’erne om sit ansvar for, hvad han havde støttet:

“Da jeg læste Sakharovs *Mit land og verden*, det var ligesom et stød, du har støttet de der morderiske regimer.... Du kan også tage *De andres liv* og Stasi og sådan nogle ting.... Det er jo forfærdeligt, at man har kunnet se noget idealistisk i det der. Men igen, jeg gik ind i det med åbne øjne, for hvis du er bevidst leninist, så anerkender du sådan set også, at man kan tage hårdt på klassefjenden... Det er jo et eller andet sted *Schuld abtragen*, som man siger

NOAH- plakaten. Plakaten er fra 1979. Navnet skyldes en tilfældighed. Et møde på universitetet indkaldt af NOA (Naturhistoriske Onsdagsaftener) fik ved en skrivfejl tilføjet et ekstra "H" og blev derved til NOAH. Danmarks ældste miljøorganisation kunne fejre sit 10-års jubilæum i landets ældste kulturhus, Huset i Magstræde. (Arbejdermuseet & ABA)

på tysk, når jeg prøver at vise, at jeg har lært noget af min historie. Jeg ved ikke, hvor meget man kan lære af historien, men jeg synes i hvert fald, at jeg har gjort nogle erfaringer, som jeg for mit vedkommende gerne vil undgå, at jeg gentager.”⁵⁰

Det var også hyppigt forekommende, at tidligere aktivister, der fremhævede positive sider og virkninger af '68', henviste til den generation, de oplevede

sig som en del af. Her pegede langt de fleste på demokratisering, kønsmæssig og seksuel frigørelse som '68-generationens' vigtigste bidrag. Som et eksempel blandt talrige kan nævnes den britiske socialistiske feminist Sheila Rowbotham, som fremhævede, at generationen ikke alene havde bidraget nationalt men også globalt:

“Vi troede, vi forsøgte at forandre hele det britiske samfund, og samfundet blev forandret, men ofte ikke som vi forestillede os. Men så fik kvindebevægelsen en betydning langt ud over, hvad vi havde forestillet os, fordi det berørte kvinder i så mange forskellige lande under virkelig vanskelige omstændigheder, som Iran ... og kvinder organiserede sig i miljøspørgsmål i Afrika Vi vidste, at der var anti-imperialistiske bevægelser, men vi kunne ikke rigtig tro det muligt, at den ville blive en sådan fantastisk international drivkraft, som stadig er i gang, selvom kvindebevægelsen i Storbritannien ikke fylder så meget i dag.”⁵¹

Langt de fleste af de autobiografiske fortællinger var imidlertid sjældent enten entydigt positivt triumferende eller entydigt negativt fordømmende, angrende eller udtrykte sorg over, hvad de betragtede som '68' som "a lost moment". Beretninger om generationens positive bidrag var typisk iblandet, hvad de opfattede som negative og dobbeltsidede virkninger. De talte fx om øget konsumerisme, nye former for galoperende individualisme, og om kulturel frisættelse fra undertrykkende kvindeidealer og seksuel frigørelse fra småborgerlig seksualmoral iblandet erfaringer med smertefulde skilsmisser, jalousi og ustabile forhold for børn. Men først og fremmest var de komplekse forhandlinger mellem på den ene side at forstå sig selv og generationen som repræsentanter for, hvad de på den ene side værdsatte som positive politiske og kulturelle forandringer, og på den anden side forsøg på at komme til rette med nogle af de valg, de dengang traf, og som de var kommet til at fortryde, nytænke eller som ikke længere gav mening i den samtid, de nu levede i. I sådanne livshistoriske forhandlinger blev grænserne mellem individuelle aktiviteter og oplevelsen af kollektive bedrifter og kollektive fejl ofte udvisket. Tidligere aktivister pegede på både succeser og fejl i deres tidligere radikale engagement. De reflekterede over, hvad de syntes, de havde opnået kollektivt, og hvad deres generation havde givet til udviklingen af deres land på godt og ondt. Det typiske mønster var sådanne ambivalente erindringer. Det er karakteristisk, at det var i den del af deres livshistoriske fortælling, hvor de vurderede deres tidligere aktivisme normativt og talte om betydningen af '68', at de tidligere aktivister var mest tilbøjelig til at navigere let mellem et 'jeg' og et generationsmæssigt 'vi'.

Sammenfatning

Det er for det første karakteristisk, at udpegningen af 1968-generationen, som et væsentligt erindringssted for konfliktende erindringer om det kulturelle og politiske opbrud i årene omkring 1968, først for alvor i både de øst- og vesteuropæiske lande blev et udbredt fænomen enten i forbindelse med 20-året eller i særlig grad i 1990'erne dvs. efter afslutningen af den kolde krig. For det andet var de forskellige og konfliktende normative og politiske opfattelser af '68-generationen' først og fremmest knyttet til vurderinger af 68-oprørets virkninger. For det tredje var det forskelligt, hvilke aktører, der var mest aktive i at bruge '1968-generationen' i den politiske debat. I Frankrig spillede tidligere aktivister en fremtrædende rolle, mens det i Danmark primært var journalister, kulturdebatører og politiske meningsdannere. Fra 1990'erne og frem var det repræsentanter fra højrefløjen og/eller nationalistiske partier og strømninger, der i den politiske debat om landenes fortid, nutid og fremtid mest aktivt udpegede '1968-generationen', som repræsentanter for forhold, der skulle bekæmpes. Men også tidligere aktivister præsenterede modfortællinger i den offentlige debat om '1968-generationens' positive og kontinuerlige bidrag til demokratisering og frigørelse. Det var især tilfældet i tidligere kommunistiske lande som fx Ungarn. For det fjerde blev der i den offentlige debat udpeget tre idealtypiske grupper af medlemmer af '1968-generationen': De, der havde bevaret deres tidligere politiske synspunkter og idealer. De, der har solgt ud af deres tidligere politiske synspunkter og idealer. Og de, der havde fortrudt eller angret deres tidligere radikale engagement.⁵² For det femte var det generelt meget uklart, hvorvidt betegnelsen '1968-generationen', som oftest blev brugt i bestemt form i den politiske debat, omfattede alle mennesker i en bestemt alders kohorte født under eller umiddelbart efter 2. verdenskrig, en bestemt gruppe i denne alders kohorte såsom studenter, hippier, politiske aktivister, ungdomsoprører etc., grupper som sympatiserede med aktivisternes mål og delte deres ideer eller livsstil, eller dem, der retrospektivt erklærede medlemskab af '68-generationen'. Der var altså på ingen måde tale om en distinkt afgrænset generationskategori, når '1968-generationen' blev udpeget i den politiske debat.

Det var det heller ikke, når tidligere aktivister fra forskellige dele af det europæiske kontinent i varierende grad og på mange forskellige måder indskrev sig i et '68-generationsmæssigt' 'vi', når de i deres livshistoriske fortællinger indsamlet 40 år efter begivenhederne fortalte om deres tidligere aktivisme. For det første så de i langt mindre grad, end det typisk blev tematiseret i den erindringspolitiske debat, sig selv som en del af et universelt '68-generations' identitetsfællesskab, når de fortalte om at være aktivist i årene omkring '1968'. De tillagde de specifikke aktivistfællesskaber langt større betydning. For det

andet henviste de hyppigere til deres medlemskab af '68-generationen', når de som led i deres forsøg på at skabe mening i deres livshistorie fortalte om hvordan og hvorfor, de havde engageret sig i forskellige former for aktivisme. Men diversiteten var for det tredje betydelig, hvad angår i hvilken grad, de havde oplevet det nødvendigt at bryde med deres forældregeneration. For nogle havde et brud og et opgør med deres forældre været et stærkt motiv og udgjort en vigtig mobiliseringskraft. Det var typisk i de tilfælde, hvor de opfattede forældrene som medskyldige i nazisme, fascisme og i mindre grad også stalinisme. De fleste fortalte om både kontinuitet og brud. 40 år efter så flertallet af tidligere aktivister sig ikke som en del af en generation, der havde "valgt at være forældrelose". For det femte navigerede tidligere aktivister typisk mellem et 'jeg' og et kollektivt generations-'vi', når de reflekterede normativt over deres tidligere aktivisme og over de virkninger, som de mente '68' og '68-generationen' havde haft på såvel deres eget liv som på de samfund, de var en del af. Det var imidlertid meget forskelligt i hvilken grad, de opfattede sig som personligt ansvarlige for de ting, de i dag tog afstand fra. For det sjette var beretningerne tydeligt præget af at være sammenflettet med de konfliktende erindringspolitiske grundfortællinger om '68' og om '1968-generationen'. De reflekterede over de samme aspekter, som blev tematiseret i den offentlige debat. Men de fleste livshistoriske fortællinger var langt mere nuancerede og præget af forhandlinger mellem ambivalente erindringer. Kategorien '1968-generationen' spillede en mindre betydningsfuld meningsskabende rolle og ikke mindst en langt mindre entydig rolle i tidligere aktivisters livshistoriske fortællinger end i de offentlige erindringspolitiske debatter. Det har således vist sig perspektivrigt at anvende et generationsbegreb, som sætter subjektivitet i forgrunden og definerer en generation som et forestillet erindrings- og identitetsfællesskab.

Noter

1. Sangen bruges også som titlen og anslag i antologien Anna von der Goltz, *Talkin' 'bout my generation*, Göttingen 2011a.
2. Hans Jaeger, Generations in History: Reflections on a Controversial Concept, *History and Theory*, vol. 24, 3, s. 273-292. Jacob Owensby, *Dilthey and the Narrative of History*, London 1994, s. 130-131. Astrid Erll, Generation in Literary History: Three Constellations of Generationality, Genealogy and Memory, *New Literary History*, 2014, Vol. 45, 3, s. 385-409. For en dansksproget introduktion til Diltheys hermeneutik se Bernard Eric Jensen, Dilthey som hermeneutisk historiker, i *Förtolkningsproblem i historia*, (= *Studier i historisk metode*, bd. 12), 1977, s. 9-36. Formidlingen mellem historiefilosofi og historievidenskab i Wilhelm Diltheys 'Kritik der historischen Vernunft', *Historisk Tidsskrift*, bd. 77, 1977, s. 115-134.

3. Karl Mannheim, The Problem of Generations, i Karl Mannheim, *Essays on the Sociology of Knowledge*, London 1952, s. 276-321.
4. Mannheim skriver: "... a generation of actuality is constituted when similarly 'located' contemporaries participate in a common destiny and in the ideas and concepts which are in some way bound up with its unfolding. Within this community of people with a common destiny there can arise particular *generation-units*. There are characterized by the fact that they do not merely involve a loose participation by a number of individuals in a pattern of events shared by all alike though interpreted by the different individuals differently, but an identity of responses, a certain affinity in the way in which all move with and are formed by their common experiences." Ibid., s. 306.
5. Ibid., s. 291.
6. Se fx June Edmunds and Bryan S. Turner, *Generations, Culture and Society*, Philadelphia 2002. Ron Eyerman and Bryan S. Turner, Outline of a Theory of Generations, *European Journal of Social Theory*, 1998, 1, 1, 91-106. Ronald Fraser, *1968: A Student Generation in Revolt*, New York 1988. Ronald Inglehart, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Style among Western Publics*, Princeton New Jersey 1977. Detlef Siegfried, Understanding 1968: Youth Rebellion, Generational Change and Postindustrial Society, i Axel Schildt and Detlef Siegfried (eds.), *Between Marx and Coca-Cola: Youth Cultures in Changing European Societies*, Oxford 2006. Bernd Weisbrod, Cultures of Change: Generations in the Politics and Memory of Modern Germany, i Stephen Lovell (ed.), *Generations in the Twentieth-Century Europe*, New York 2007, s. 19-35. Dorothee Wierling, Generations and Generational Conflicts in East and West Germany, i C. Kleßmann (ed.), *The Divided Past: Re-writing Postwar German History*, Oxford 2001, s. 69-90. Holger Nehring, 'Generation' as a Political Argument in the West European Protest Movements in the 1960s, i S. Lovell (ed.), 2007, op.cit., s. 57-78. Gerd-Rainer Horn, *The Spirit of '68: Rebellion in Western Europe and North America, 1956-1976*, Oxford 2007.
7. Anette Warring, Around 1968 – Danish Historiography, *Scandinavian Journal of History*, 2008, vol. 44, 4, s. 353-365.
8. Robert Gildea, 'La hantise de devenir vieux con comme ses parents': activist definition of the 1968 generation in France, i von der Goltz, 2011a, op.cit., s. 32-50. von der Goltz, 2011b, op.cit., s. 474.
9. Mannheim skriver: "Individuals of the same age, they were and are, however, only united as an actual generation is so far as they participate in the characteristic social and intellectual currents of their society and period", ibid., s. 304.
10. von der Goltz, 2011b, op.cit., s. 474. Erll, 2014, op.cit., s. 387.
11. Mannheim skriver: "Here too, we may distinguish two possibilities. On the one hand, the generation unit may produce its work and deeds unconsciously out of the new impulse evolved by itself, having an intuitive awareness of its existence as a group by failing to realize the group's character as a generation unit. On the other hand, groups may consciously experience and emphasize their character of generation units." Ibid., s. 309.
12. Mannheim skriver: "Here we must make a fundamental distinction between *appropriated* memories and *personally acquired* memories (a distinction applicable both to reflective and unreflective elements). It makes a great difference whether I acquire memories for myself in the process of personal development, or whether I simply take them over from someone else. I only really possess those 'memories' which I have created directly for myself, only that 'knowledge' I have personally gained in real situations. This is the only sort of knowledge which really 'sticks' and it alone has real binding power." Mannheim, 1952, op.cit. s. 296.
13. Erll, 2014, op.cit. Se også Jürgen Reulecke, Generation/Generationality, Generativity and Memory, i Astrid Erll and Ansgar Nünning (ed.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, New York 2008, s. 119-126.

14. Bogens engelske titel er misvisende, fordi 'generation' kan tolkes som hele den aldersmæssige alderskohorte, hun demografisk er en del af, hvor den italienske titel *Autoritratto di Gruppo*, som i dansk oversættelse betyder 'gruppeselvportræt', indikerer, at det er et selvportræt af de grupper, hun var en del af. Se Bernard Eric Jensen, *Historiebevisthed/fortidsbrug. Teori og empiri*, Aarhus 2017, s. 272.
15. Luisa Passerini, *Autobiography of a generation*, Middletown, CT, 1996.
16. Robert Gildea, James Mark & Anette Warring (eds.) *Europe's 1968: Voices of Revolt*, Oxford 2013, s. 315 og 324. Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen, Arven fra 68, i Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen *1968. Dengang og nu*, København, 2004, s. 9-28. Anette Warring, Indledning til temanummeret. "Det bevæger sig når vi går...", *Arbejderhistorie*, 2010, 3, s. 1-15.
17. Holger Nehring, 'Generation', modernity and the making of contemporary history: Responses in West European Protest Movements around '1968', i von der Goltz, 2011a, op.cit., s. 71-94.
18. Se fx artiklerne i antologien von der Goltz, 2011a, op.cit. og Kristin Ross, *May 68 and its Afterlives*, Chicago and London, 2002.
19. Robert Gildea, i von der Goltz, 2011a, op.cit., s. 31.
20. Robert Gildea, ibid., s. 33. O. Fillieule, S. Bérout og C. Masplet, Introduction. An Exploration of the long 68 and its Afterlives og A Family Portrait, i I. Sommier (eds), *Changer le monde, changer sa vie. Enquête sur les militantes et les militants des années 68 en France*, Arles, Actes-Sud, 2018, s. 11-40 og s. 973-998.
21. Se diverse artikler, bl.a. <http://www.digitaljournal.com/news/world/macron-plans-to-commemorate-may-68-paris-riots/article/505541#ixzz5LJA6dif2>, tilgået 19. maj 2018.
22. Talen er omtalt på s. 97 i Péter Apor and James Mark, Mobilising Generation: The Idea of 1968 in Hungary, i von der Goltz, 2011a, op.cit., s. 97-115. Talen er ikke længere tilgængelig på det link, som der refereres til.
23. James Mark, *The Unfinished Revolution: Making Sense of the Communist Past in Central-Eastern Europe*, New Haven, 2010. Det følgende om brugen af generationsbegrebet i Ungarsk politisk debat bygger på Apor and Mark, i von der Goltz, 2011a, op.cit., s. 97-115.
24. Anna von der Goltz, Generations of 68ers: Age-Related Constructions of Identity and Germany's '1968', *Cultural & Social History*, 2011b, vol.8, 4, p. 473-491. Piotr Oseka., 'The people of March'. A self-portrait of Poland's generation '68, i von der Goltz, 2011a, op.cit., s.137-159.
25. <https://ordnet.dk/ddo/forside>, tilgået 15. maj 2018.
26. Mikkel Thorup, Den politiske højrefløj og 1968, i Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen, 2004, op.cit., s. 87-110. Han karakteriserer højrefløjens kritik af 1968 som klassisk modoplysning, og han identificerer to faser i kritikken af 1968. Den første fra 1968-1986 var karakteriseret af velfærdsstatskritik, den anden 1984-i dag (2004) som postnationalstatskritik. Thorups interessante analyse er idéhistorisk, ikke en analyse af den brede debat i medierne.
27. *Berlingske Tidende* 6.3.2018, 68-ungdommen var skeptisk over for oprør.
28. Den følgende analyse er baseret på en systematisk søgning i Dansk Avis Kronik Index, Dansk Artikelindeks og Infomedia suppleret med Mediestream i 1968, 1978, 1988, 1998, 2008 og 2018. Anvendte søgeord i variationer er '68-generationen', '68'ere', 'ungdomsoprør', 'studenteroprør', '1968-oprør'. Alle identificerede artikler er gennemlæst. Desuden har jeg anvendt en række artikler, som jeg er stødt på som avislæser gennem mange år eller har identificeret i sekundærlitteratur. Fx fanger jubilæumsårene ikke tematiseringen af '68-generationen' i debatten i 1996.
29. Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen, i Morten Bendix Andersen og Niklas Olsen, 2004, op.cit., s. 9-28.

30. Fx havde Berlingske Tidende i 1998 en stor interviewserie om 68-generationen med bl.a. Vibeke Sperling, Bjørn Erichsen, Anette Steen Pedersen, Ole Grünbaum og Bjørn Nørgaard.
31. Debatindlæg i *BT*, 05.06.1988. Kronik i *Politiken*, 08.04.1988. Signe Wenneberg citeret i *Weekendavisen*, 09.05.2008. *Berlingske Tidende* 25.03.2018.
32. Fx Jesper Bo Jensen, Farvel til 68-generationen, *Jyllands-Posten*, 13.10.1996.
33. Fx Rasmus Lindboe, Da Bilbo blev voksen, *Aktuelt*, 21.3.1998. Det hykleriske oprør, *Aktuelt*, 21.3.1998 (infomedia har ikke angivet forfatter), Stig Jørgensen, Generationen uden grænser, *BT*, 05.06.1998
34. Bent Blüdnikow, Våde utopiske drømme og deres konsekvenser, *Berlingske Tidende*, 3.4.2018.
35. Robert Gildea, James Mark and Anette Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 7-15. Bogens analyser er tredelte og er skrevet fælles af to eller flere forskere og har forskellige geografiske fokus. Første del 'Becoming an Activist' fokuserer på, hvordan familiebaggrund, livserfaringer, politiske og andre inspirationskilder formede deres vej ind i aktivisme. Anden del 'Being and Activist' handler om, hvordan de skaber mening i de forskellige former for aktivisme, de dengang var en del af og behandler bl.a. forestillinger om revolution, kristen aktivisme, køns- og seksuel frigørelseskampe, 'drop-outs', brug af vold som politiske kampmiddel og betydningen af den kolde krig og øst-vest opdelingen af Europa. Sidste og tredje del 'Making sense of Activism' sammenfatter, hvordan tidligere aktivister skaber mening i deres tidligere radikale engagementer.
36. Alessandro Portelli, Philosophy and the facts, i Alessandro Portelli, *The Battle of Valle Giulia. Oral History and the Art of Dialogue*, Madison 1997, s. 79-70. Passerini, 1996, op.cit., s. 23.
37. Robert Gildea and James Mark, *Introduction*, i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 1-18.
38. Sheila Rowbotham, Foreword, i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 11.
39. Se bl.a. artikler af Rebecca Clifford, John Davis, Juliane Fürst, Robert Gildea, James Mark, Piotr Oseka, Chris Reynolds, Nigel Townson, Polymeris Voglis, Anna von der Goltz, Anette Warring i *Cultural & Social History*, 2011, vol.8, 4. *Journal of Contemporary History*, 2015, vol. 50, 3. *Memory Studies*, 2013, vol. 6, 1. *Modern Italy*, 2012, vol. 17, 2. Og i antologien von der Goltz, 2011a., op.cit.
40. Et fransk, ungarsk og dansk eksempel se Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 336, 287 og 294-295.
41. Se fx Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 294-295.
42. Interview gennemført af Robert Gildea, 2007, citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 336, min oversættelse.
43. For uddybning og dokumentation se især kapitlet Reflections skrevet af James Mark, Anna von der Goltz og Anette Warring, i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s.283-325.
44. For uddybning og dokumentation se især kapitlet Families skrevet af Piotr Oseka, Polymeris Voglis og Anna von der Goltz, i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 46-71.
45. Danske oversættelser af interviews citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., bl.a. s. 46, 49, 50
46. Interview gennemført af Anna von der Goltz, 2010, citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 49, min oversættelse.
47. Interview gennemført af Robert Gildea, 2007, citeret i von der Goltz, 2011a, op.cit. s. 37, min oversættelse.
48. Interview gennemført af Piotr Oseka, 2009, citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 54, min oversættelse.

49. Interview gennemført af Robert Gildea, 2007, citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 319, min oversættelse.
50. Interview gennemført af Anette Warring, 2011, citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 318-319, min oversættelse.
51. Interview gennemført af John Davis, 2009, citeret i Gildea, Mark og Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 286, min oversættelse.
52. Gildea, Mark & Warring (eds.), 2013, op.cit., s. 324 og 336.

Abstract

Anette Warring: *The 68-generation in public memory debate and life stories.* Arbejderhistorie, 2, 2018, pp. 140-166.

In 2007 the French presidential candidate Sarkozy spoke of “liquidating the spirit of 1968” and the Hungarian presidential candidate Viktor Orbán proclaimed himself to be an “anti-68er” while in 2001 the Danish prime minister Anders Fogh Rasmussen called for a cultural fight against the “68’ers. Especially after the fall of the Wall it has been common to point at the 68-generation as responsible for both the positive but mostly the negative features of society. Research on the political and cultural revolt in the years in and around 1968 explains it as something resulting from the first global youth generation. Generation, though, as an analytical concept is contentious. The starting point is Karl Mannheim’s distinction between “generation locality”, “generation as actuality” and “generation units”. Instead of understanding generation as something structurally conditioned, one can see generation as a socially constructed imagined community. This puts an emphasis on the importance of the subjective human identification with a generation. Forty years or more after the events, approximately 500 life stories of activists, from 14 European countries have been collected by an international team of researchers. These life stories were often framed by the public debates about ‘1968’. However, they were far more nuanced, complex and reflective, and they differed greatly in the extent and manner to which they included themselves in the generational ‘we’. The majority spoke of both a break and a continuity in relation to the generation of their parents and presented more subtle or nuanced accounts of their own individual mistakes and achievements as well as those of their generation.

Anette Warring, professor, ph.d.,
Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab,
Roskilde Universitet,
anew@ruc.dk